

بررسی میزان درستی استنادهای مقاله‌های تألیفی منتشر شده در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی سال ۱۳۸۷

حسن بهزادی^۱

مجیده سنجی^۲

چکیده

هدف از پژوهش حاضر، بررسی میزان درستی استنادهای به کار رفته در فهرست منابع و مآخذ مقاله‌های تألیفی فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس رضوی است. جامعه مورد بررسی در این پژوهش شامل ۵۸۵ ارجاع داده شده به کتابها و مجله‌های فارسی و لاتین تمامی مقاله‌های تألیفی سال ۱۳۸۷ فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس رضوی است که با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای و جدول مورگان و رجسی حجم نمونه به تعداد ۲۳۰ استناد تعیین شد. یافته‌های پژوهش نشان داد در ۵۱/۸٪ از استنادهای مقاله‌های لاتین، ۳۹٪ از استنادهای مقاله‌های مجله‌های فارسی، ۲۸/۵٪ از استنادها به کتابهای لاتین و ۴۸٪ از استنادهای کتابهای فارسی، اشتباه وجود دارد. به طور میانگین، در ۴۱/۸٪ از استنادهای صورت گرفته توسط نویسندگان به منابع مختلف اشتباه وجود دارد که از این میزان ۲۱/۴٪ اشتباهات اساسی هستند. همچنین، از نظر آماری، اختلاف معناداری بین میزان اشتباهات صورت گرفته در استنادها بر حسب نوع مدارک مورد استناد وجود ندارد. از سوی دیگر، در سطح اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت نوع زبان مدارک مورد استناد بر میزان اشتباه تأثیری ندارد. از نتایج پژوهش استنباط می‌شود که اشتراک مساعی بین نویسندگان، ویراستاران و داوران و همچنین ارزیابی و بررسی برخی از استنادهای مقاله‌ها به عنوان بخشی از فرایند پذیرش مقاله‌ها می‌تواند به رفع این مشکل کمک زیادی کند.

کلیدواژه‌ها: درستی استنادها، اشتباه استنادی، استنادها، ارجاعها، فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس رضوی

۱. کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و مسئول بخش سفارشهای کتابخانه دانشگاه امام رضا (ع)

hassanbehzadi@gmail.com

۲. کارشناس ارشد علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی و مسئول بخش فهرست‌نویسی کتابخانه دانشگاه امام رضا (ع)

13msanji@gmail.com

مقدمه

مقاله‌های منتشر شده در مجله‌های علمی، معمولاً در بردارنده فهرستی از اسنادها هستند. این فهرست کارکردهای علمی زیادی را انجام می‌دهد. اعتبار و پشتیبانی از اظهارات نویسنده، دسترسی به پیشینه مرتبط با موضوع مورد مطالعه و منبعی برای خواننده در کسب اطلاعات بیشتر در خصوص موضوع، بخشی از این کارکردها هستند (Wyles, ۲۰۰۴).

اسنادها، بخش جدایی‌ناپذیر و مهمی از مقاله‌های منتشر شده در مجله‌های علمی می‌باشند. آنها ابزار مهمی در اعتباربخشی به متون بوده و به محققان در بازیابی اسنادها و اطلاعات، کمک زیادی می‌کنند. به منظور مفید بودن، اسنادها باید به شیوه‌ای درست و صحیح در نوشته‌های علمی ارائه شوند. اسنادها همانند سیمان هستند که نه فقط آجرها را درون دیوار به یکدیگر متصل می‌کنند، بلکه به دیوار استحکام و ثبات می‌بخشند (Gupta, et al., ۲۰۰۵).

بنابراین، رشد، دوام و اعتبار دانش علمی، نیازمند ارائه صحیح مطالعات مرتبط است. متأسفانه برخی مشاهدات بیانگر این مطلب است که نویسندگان مقاله‌های منتشر شده در مجله‌های علمی در برخی موارد این قاعده را رعایت نمی‌کنند. این مسئله اغلب به دو دلیل اتفاق می‌افتد: نخست اینکه محققان از مطالعات مرتبط چشم‌پوشی می‌کنند، دوم، آنها زمانی که پژوهشهای مرتبط را بیان می‌کنند، دچار اشتباهاتی همچون ارجاع غلط یا نقل قول نادرست به منبع مورد استناد می‌شوند (Wright and Armstrong, ۲۰۰۷). وجود چنین اشتباهاتی می‌تواند بازیابی مقاله مورد نظر را مشکل و حتی گاهی غیر ممکن سازد.

مشاهده شده است زمانی که پس از مطالعه مقاله‌ای قصد دارید برای به دست آوردن اطلاعات بیشتر به برخی از اسنادهای به کار رفته در مقاله مراجعه کنید، با

مشکلاتی مواجه می‌شوید و یا حتی در برخی مواقع امکان دسترسی به آن مقاله به دلیل اشتباه بودن استناد مربوط از شما گرفته می‌شود. این امر حتی در مجله‌های مربوط به کتابداری نیز مشاهده می‌شود. انتظار می‌رود افرادی که خود در عرصه اطلاعات و اطلاع‌رسانی به نوعی فعالیت دارند، تلاش کنند تا اطلاعات ارائه شده توسط آنان دارای کمترین نقص باشد تا بتوانند به بخشی از رسالت حرفه‌ای خود جامعه عمل ببخشند. با توجه به مطالب ذکر شده و برای بررسی این مطلب در یک مجله مربوط به کتابداران، در پژوهش حاضر سعی شده است تا این مطلب بررسی شود که میزان رعایت اصول درست‌نویسی استنادهای مقاله‌های تألیفی فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی در سال ۱۳۸۷ به چه صورت است؟

هدفهای پژوهش

هدف از پژوهش حاضر، بررسی میزان درستی استنادهای به کار رفته در فهرست منابع و مآخذ مقاله‌های تألیفی یک مجله علمی - پژوهشی - که در این پژوهش فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی است - خواهد بود. نتایج پژوهش نشان خواهد داد نویسندگان مقاله‌ها تا چه اندازه در بحث ارجاعات و استناددهی دقت نظر دارند، زیرا بی‌توجهی در این زمینه، امر بازیابی اطلاعات مرتبط با یک پژوهش از طریق نظام استناددهی را با مشکل مواجه خواهد ساخت. همچنین، نتایج نشان خواهد داد بیشترین میزان اشتباهات صورت گرفته توسط نویسندگان مقاله‌ها در چه مواردی بوده و لازم است به چه جنبه‌هایی از کار خود توجه و دقت بیشتری مبذول دارند.

توجه به نگارش درست و صحیح استنادها سبب افزایش کیفیت مجله‌ها خواهد شد، زیرا یکی از ملاکهای سنجش اعتبار یک مجله، میزان درستی استنادها و نقل قولهای ارائه شده در مقاله‌های آن است.

سؤالهای پژوهش

این پژوهش در صدد پاسخگویی به سؤالهای زیر است:

- ۱- میزان اشتباهات صورت گرفته توسط نویسندگان مقاله‌های تألیفی فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی در هر یک از انواع استندهای زیر به چه صورت است؟
  - استندهای مربوط به مقاله‌های لاتین
  - استندهای مربوط به مقاله‌های فارسی
  - استندهای مربوط به کتابهای لاتین
  - استندهای مربوط به کتابهای فارسی.
- ۲- آیا نوع مدارک مورد استناد (مقاله و کتاب) بر میزان اشتباهات صورت گرفته در استندها مؤثر است؟
- ۳- آیا زبان مدارک مورد استناد (فارسی و لاتین) بر میزان اشتباهات صورت گرفته در استندها مؤثر است؟

پیشینه پژوهش

بررسی درستی استندهای به کار رفته در نوشته‌های علمی در خارج از کشور سابقه طولانی دارد. این امر بیشتر در حوزه پزشکی بررسی شده است، به گونه‌ای که «ایکورن و یانکور»^۱ (۱۹۸۷) دریافتند ۳۱٪ استندهای به کار رفته در مجله‌های بهداشت عمومی دارای اشتباهاتی هستند و اشتباهات ۳٪ آنها به حدی زیاد بود که مقاله قابل‌بازبایی نبود. نتایج پژوهش «دامز» (۱۹۸۹)^۲ نشان داد ۴۲٪ استندهای به کار رفته در مجله‌های دندان پزشکی اشتباه هستند که از این میزان ۳۰٪ اشتباهات اساسی هستند؛ همچون اشتباه در اسامی مجله‌ها، عنوان مقاله‌ها و نام نویسندگان.

۱. Eichorn and Yankauer.

۲. Doms.

«اوانز و دیگران»^۱ (۱۹۹۰) به صورت تصادفی ۱۵۰ استناد به کار رفته در ۳ مجله پزشکی را بررسی کردند و دریافتند که ۴۸٪ استنادها دارای اشتباه هستند. سایر مطالعات نیز بیانگر وجود اشتباه در ارجاعها و استنادها بود به گونه‌ای که بین ۵۶ تا ۶۷٪ استنادهای مجله‌های بیماریهای زنان و زایمان (Roach et al., ۱۹۹۷) و از ۱۸۰ ارجاع مورد بررسی در مجله‌های پرستاری، ۳۲٪ دارای اشتباه بود که از این تعداد ۴۳ ارجاع اشتباه اساسی بود (Schulmeister, ۱۹۹۸).

«فتون و دیگران»^۲ (۲۰۰۰) با انتخاب تصادفی ۵۰ ارجاع از هر مجله و بررسی آنها دریافتند که ۳۷/۵٪ استنادهای مجله‌های جراحی سر و گردن اشتباه بود که از این میزان ۱۲٪ اشتباهات اساسی بود. همچنین «اوريجل و دیگران»^۳ (۲۰۰۱) در بررسی ۳ مجله مربوط به طب اطفال نتیجه گرفتند که به طور میانگین ۲۹٪ از استنادهای به کار رفته در این سه مجله دارای اشتباه هستند.

در پژوهشی دیگر «گاسلینگ و دیگران»^۴ (۲۰۰۴) نیز دریافتند که ۳۶٪ استنادهای مجله‌های فیزیوتراپی دارای اشتباه است. در پژوهشهای دیگری که توسط محققان صورت گرفت، به وجود اشتباه در استنادهای مجله‌ها اشاره شده است؛ از جمله آنکه ۲۷٪ در مجله‌های آناتومی (Lukic, et al., ۲۰۰۴)، ۳۹٪ در مجله معتبر پزشکی هندوستان و ۳۴٪ در مجله‌های شیمی درمانی (Aronsky, et al, ۲۰۰۵) در استنادهای خود اشتباه داشتند.

«بوچن، نوریس و کوپر»^۵ (۲۰۰۵) نیز در بررسی فراوانی اشتباهات در استنادها و نقل قولهای مجله‌های چشم پزشکی به این نتیجه رسیدند که در ۳۲ ارجاع مورد

۱. Evans et al.

۲. Fenton et al.

۳. Origel et al.

۴. Gosling et al.

۵. Buchan, Norris and Kuper.

بررسی ۳۵ اشتباه وجود دارد. همچنین ۳۰ نقل قول ارائه شده نیز درست نیست و تنها ۲۰ نقل قول کاملاً درست است. در بررسی مجله‌های توانبخشی نیز «آنور و دیگران»^۱ (۲۰۰۹) دریافتند که مجموع اشتباهات به کار رفته در میان مجله‌های منتشر شده، ۱۲۳ ارجاع (معادل ۳۰/۷٪) است که بیشترین اشتباهات (۴۸٪) به اشتباه در ذکر نام نویسنده/ نویسندگان مقاله مربوط است.

در رشته‌های غیر پزشکی نیز مطالعات اندکی پیرامون بررسی درستی استنادهای به کار رفته در مجله‌های علمی، صورت گرفته است. از آن جمله می‌توان به این پژوهشها اشاره نمود: «فانس و جاب»^۲ (۲۰۰۱) در بررسی ۵ مجله روانشناسی دریافتند که در ۱۲٪ از استنادها، نام نویسندگان به اشتباه مورد استناد قرار گرفته است. «اسپیوی و ویلکز»^۳ (۲۰۰۴) در بررسی استنادهای ۵ مجله امور اجتماعی دریافتند که از بین ۵۰۰ استناد مورد بررسی، ۲۰۶ مورد (۴۱/۲٪) دارای اشتباه هستند. «هاگلین»^۴ (۲۰۰۵) در بررسی ارجاعات ۴ مجله علوم حیوانی دریافت که بیشتر اشتباهات صورت گرفته در استنادهای مربوط به نام نویسنده و پس از آن، عنوان مقاله است.

بررسی مرور نوشتار صورت گرفته در زمینه استنادها و ارجاعها در بین منابع فارسی نشان داد هرچند در زمینه ضربیه‌های تأثیر استنادهای مقاله‌ها مطالب زیادی نوشته شده است اما توسط محقق، مطلبی در مورد بررسی میزان صحت و درستی در رشته‌ای خاص یافت نشد و جای خالی این پژوهش، در زبان فارسی خالی است.

۱. Unver, et al.

۲. Faunce and Job.

۳. Spivey and Wilks.

۴. Hagelin.

روش اجرای پژوهش

در راستای اجرای این پژوهش تمامی منابع و مآخذ به کار رفته در جامعه آماری، به ترتیب شماره نشریه از طریق وب سایت مجله کتابداری و اطلاع‌رسانی در محیط «نرم‌افزار ورد»^۱ کپی شد. سپس تمام ارجاع‌هایی که مربوط به مصاحبه‌ها، تقریرهای درسی، پایان نامه‌ها، آیین‌نامه‌ها و نشانی‌های اینترنتی مربوط بود، حذف گردید و تنها ارجاع‌های مربوط به کتابها و مجله‌های فارسی و لاتین، برای پژوهش حاضر در نظر گرفته شد. پس از تعیین حجم نمونه، به منظور جلوگیری از خطاها و اشتباهات احتمالی، تمامی ارجاع‌های حجم نمونه با نسخه چاپی نشریه مقایسه گردید تا اشتباهات احتمالی، تصحیح گردد.

با توجه به متفاوت بودن اطلاعات کتابشناختی استناد به کتاب و مقاله، موارد بررسی شده برای این دو نوع از منابع اطلاعاتی نیز متفاوت بود. آنچه برای تعیین درستی استنادهای مقاله‌های مورد بررسی قرار گرفت، عبارت بود از: ۱- نام نویسنده/نویسندگان از نظر نگارش املائی، ترتیب ذکر اسامی ۲- عنوان مقاله از نظر نگارش املائی و کامل بودن ۳- عنوان مجله از نظر نگارش املائی و کامل بودن ۴- درستی سال نشر ۵- شماره جلد (در صورت داشتن) ۶- شماره مجلد ۷- شماره صفحات اول و آخر مقاله. در مورد کتابها نیز این مؤلفه‌ها بررسی شد: ۱- نام نویسنده/نویسندگان از نظر نگارش املائی، تعداد نویسندگان و ترتیب ذکر اسامی ۲- عنوان کتاب از نظر نگارش املائی و کامل بودن ۳- محل انتشار از نظر درست بودن، کامل بودن و نگارش املائی ۴- ناشر از نظر نگارش املائی، درستی و کامل بودن و ۵- درستی سال نشر. از آنجا که در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی شماره صفحات کتاب مورد استناد ذکر نمی‌گردد، این مسئله نادیده گرفته شد. همچنین،

۱. Microsoft Office Word.

مترجمان، ویراستاران و ... نیز در عامل نام نویسنده/ نویسندگان مورد بررسی قرار گرفت.

برای بررسی درستی استنادها، سعی شد تا از موثقت‌ترین ابزارهای در دسترس برای هر یک از انواع منابع استفاده شود. به همین منظور، سایت کتابخانه ملی ایران برای کتابهای فارسی، سایت بانک اطلاعات علمی نشریه‌های ایران^۱ و وبسایت مربوط به مجله‌ها برای مقاله‌های فارسی، سایت کتابخانه کنگره و کتابخانه برتانیای برای کتابهای لاتین و پایگاه اطلاعاتی امرالد، الزویر و سایت مجلات برای مقاله‌های لاتین در نظر گرفته شد. در مواردی که مشخصات برخی از استنادهای مورد بررسی در هیچ یک از منابع یافت نمی‌شد، اصل منبع مورد بررسی قرار می‌گرفت. همچنین، به منظور تحلیل ساده‌تر و دقیق‌تر اطلاعات، ابتدا داده‌های استخراج شده از نمونه‌های مورد بررسی در نرم افزار اکسل وارد شد و سپس تحلیل آماری و استنباطی نتایج با استفاده از نرم‌افزار SPSS صورت گرفت.

جامعه آماری

جامعه آماری این پژوهش شامل ۵۸۵ استناد مربوط به کتابها و مجله‌های فارسی و لاتین مقاله‌های تألیفی سال ۱۳۸۷ فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی آستان قدس رضوی است. با توجه به زیاد بودن حجم جامعه آماری، حجم نمونه با استفاده از جدول مورگان و کرجسی^۲، ۲۳۰ استناد تعیین گردید. هر چند تعداد نمونه بر اساس جدول مورگان به صورت محافظه کارانه تعیین شده است و در صورتی که تعداد نمونه بر اساس فرمولهای آماری محاسبه شود، معمولاً عدد کوچکتري خواهد شد (مؤمنی، فعال قیومی، ۱۳۸۶)؛ لیکن به منظور افزایش ضریب دقت

۱. www.Magiran.com.

۲. Morgan & Kerjcie.

پژوهش، این حجم نمونه انتخاب گردید. پس از مشخص شدن حجم نمونه، به منظور انتخاب نمونه مورد بررسی از جامعه آماری، روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای^۱ استفاده گردید. در این راستا، تمامی اسنادهایی که در تعریف جامعه آماری این پژوهش قرار می‌گرفت، بر حسب نوع (کتاب فارسی، کتاب لاتین، مجله فارسی و مجله لاتین) مرتب شد. از آنجا که تعداد اسنادها به هریک از انواع ذکر شده متفاوت است، به منظور تعیین سهم هر طبقه از فرمول زیر استفاده شد:

$$\text{سهم هر نوع از اسنادها} = \text{حجم نمونه تعیین شده} \times \frac{\text{حجم جامعه آن طبقه}}{\text{حجم کل جامعه}}$$

با توجه به فرمول ذکر شده در بالا، حجم نمونه مطابق با جدول شماره ۱ تعیین گردید:

جدول ۱. حجم نمونه تعیین شده برای هر نوع از اسنادهای به کار رفته در جامعه مورد پژوهش

جمع کل	نوع اسنادهای به کار رفته در جامعه مورد پژوهش				
	مقاله لاتین	کتاب لاتین	مقاله فارسی	کتاب فارسی	
۵۸۵	۳۰۷	۵۲	۱۰۳	۱۲۳	حجم جامعه
۲۳۰	۱۲۰	۲۱	۴۱	۴۸	حجم نمونه

تعیین فاصله ثابت بین دو نمونه نیز از طریق فرمول زیر به دست آمد:

$$K = N/n \quad (\text{عدد ثابت فاصله بین دو نمونه} = K, \text{ حجم نمونه} = n \text{ و حجم جامعه آماری} = N). \quad 2/5 \sim 230 \div 585$$

به این صورت، فاصله بین انتخاب دو نمونه، ۲/۵ به دست آمد.

یافته‌های پژوهش

با استفاده از داده‌های گردآوری شده به سؤالیهای پژوهش پاسخ داده شد که توضیح آن به شرح زیر است:

۱. Stratified Random Sample.

۱- میزان اشتباهات صورت گرفته توسط نویسندگان مقاله‌های مجله کتابداری و اطلاع‌رسانی در هر یک از استنادهای زیر به چه صورت می‌باشد؟

- استنادهای مربوط به مقاله‌های لاتین

- استنادهای مربوط به مقاله‌های فارسی

- استنادهای مربوط به کتابهای لاتین و

- استنادهای مربوط به کتابهای فارسی.

برای پاسخ دادن به این سؤال پژوهش، میزان اشتباهات صورت گرفته در هر نوع از مدارک (مقاله لاتین، مقاله فارسی، کتاب لاتین و کتاب فارسی) به صورت مجزا مورد شمارش قرار گرفت که یافته‌های مربوط در جدولهای ۲ تا ۵ ذکر گردیده است.

جدول ۲. فراوانی اشتباهات صورت گرفته در قسمتهای مختلف استنادها به مقاله‌های لاتین n=۱۲۰

نویسنده		عنوان مقاله		عنوان مجله		سال نشر		شماره جلد		شماره مجلد		شماره صفحه		کل مقاله‌های دارای اشتباه	
تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۱۰	۸/۳	۱۰	۸/۳	۹	۷/۵	۵	۴/۲	۴	۳/۳	۳۴	۲۸/۳	۱۰	۸/۳	۶۱	۵۱/۸

چنانکه مشاهده می‌شود، ۵۱/۸٪ از استنادهای مقاله‌های لاتین دارای اشتباه (یک یا چند مورد) می‌باشند. بیشترین میزان اشتباهات صورت گرفته توسط نویسندگان مربوط به شماره مجلد مجله‌ها (۲۸/۳٪) می‌باشد و کمترین میزان نیز مربوط به شماره جلد (۳/۳٪) است. از این میزان اشتباه صورت گرفته، ۲۴/۱٪، اشتباهات اساسی (اشتباه در نویسنده، عنوان مقاله و عنوان مجله) هستند و بقیه اشتباهات غیر اساسی می‌باشند.

جدول ۳. فراوانی اشتباهات صورت گرفته در قسمتهای مختلف استنادها به مقاله‌های فارسی n=۴۱

نویسنده		عنوان مقاله		عنوان مجله		سال نشر		شماره جلد		شماره مجلد		شماره صفحه		کل مقاله‌های دارای اشتباه	
تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد
۰	۰	۲	۴/۸	۱	۲/۴	۲	۴/۸	۴	۹/۷	۶	۱۴/۶	۵	۱۲/۲	۱۶	۳۹

یافته‌های مندرج در جدول شماره ۳ نیز نشان می‌دهد در ۳۹٪ استنادهای مقاله‌های مجله‌های فارسی، اشتباه وجود دارد. بیشترین میزان اشتباه صورت گرفته توسط نویسندگان مقاله‌ها در شماره مجلد است؛ اما در استناد به نویسنده مقاله‌ها هیچ اشتباهی صورت نگرفته است. میزان اشتباهات اساسی نیز ۷/۲٪ می‌باشد.

جدول ۴. فراوانی اشتباهات صورت گرفته در قسمتهای مختلف استنادها به کتابهای لاتین n=۲۱

کل کتابهای دارای اشتباه	سال انتشار		ناشر		محل نشر		عنوان کتاب		نویسنده		
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۲۸/۵	۶	۰	۰	۹/۵	۲	۱۴/۲	۳	۱۴/۲	۳	۴/۷	۱

همان گونه که از محتوای جدول بالا برمی‌آید، در ۲۸/۵٪ از استنادها به کتابهای لاتین اشتباه وجود دارد. این در حالی است که بیشترین میزان از این اشتباهات، به اشتباه نویسندگان در استناد به عنوان و محل نشر (۱۴/۲) مربوط است و در استناد به سال نشر کتاب، اشتباهی صورت نگرفته است. اشتباهات اساسی استنادها ۱۹٪ بوده است.

جدول ۵. فراوانی اشتباهات صورت گرفته در قسمتهای مختلف استنادها به کتابهای فارسی n=۴۸

کل کتابهای دارای اشتباه	سال انتشار		ناشر		محل نشر		عنوان کتاب		نویسنده		
	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	تعداد	درصد	
۴۸	۲۳	۱۶/۶	۸	۱۰/۴	۵	۶/۲۵	۳	۱۸/۷۵	۹	۱۶/۶	۸

یافته‌های مندرج در جدول شماره ۵ نشان می‌دهد بیشترین میزان اشتباهات صورت گرفته در استناد به کتابها در عنوان (۱۸/۷۵٪) و کمترین میزان آن نیز در استناد به محل نشر کتاب بوده است. به طور کلی، در ۴۸٪ استنادهای کتابهای فارسی اشتباه وجود داشته است که از این میزان ۳۵/۴٪ اشتباهات اساسی بوده است.

با نگاهی به یافته‌های جدولهای ۲ تا ۵ می‌توان دریافت که به طور میانگین در ۴۱/۸٪ استادهای صورت گرفته توسط نویسندگان به منابع مختلف اشتباه وجود دارد که از این میزان ۲۱/۴٪ اشتباهات اساسی هستند که امر بازیابی و دسترسی به منبع اصلی مورد استناد را با مشکل مواجه می‌کنند.

۲. آیا نوع مدارک مورد استناد (مقاله و کتاب) بر میزان اشتباهات صورت گرفته در استنادها مؤثر است؟

به منظور پاسخگویی به این سؤال پژوهش، میزان اشتباهات صورت گرفته در مقاله‌های فارسی و لاتین با یکدیگر ($102 = 82 + 20$) و کتابهای لاتین و فارسی ($42 = 33 + 9$) نیز با یکدیگر، جمع گردید. به منظور تبدیل داده‌های غیر پارامتریک به پارامتریک، به هر استناد اشتباه نمره ۱ داده شد؛ بدین ترتیب برای مجموع مقاله‌ها نمره ۱۰۲ و برای مجموع کتابها نمره ۴۲ در نظر گرفته شد. سپس با استفاده از نرم‌افزار SPSS و با نمره‌های اختصاص داده شده به هر نوع از مدارک و همچنین میزان حجم نمونه هر یک از انواع مدارک (مقاله‌ها = ۱۶۱ و کتابها = ۶۹) میانگین هر یک محاسبه گردید. میانگین به دست آمده برای مقاله‌ها معادل $6087 / (161 \div 102)$ و برای کتابها معادل $6398 / (69 \div 42)$ به دست آمد. با نگاهی به میانگین‌های به دست آمده مشخص می‌شود هر چند نویسندگان در استناد به کتابها اشتباه بیشتری دارند، اما اختلاف بین میزان اشتباهات کتابها و مقاله‌ها، زیاد نیست. در ادامه، به منظور بررسی معنادار بودن این تفاوت در میانگین‌های به دست آمده، با استفاده از آزمون t نمونه‌های مستقل^۱ به مقایسه آنها پرداخته شد که نتایج حاصل در جدول شماره ۱۶ ارائه شده است.

جدول ۶. آزمون معنادار بودن تفاوت در میانگین اشتباهات صورت گرفته در ارجاعها بر حسب نوع مدارک n = ۲۳۰

فاصله اطمینان ۹۵٪ برای وجود اختلاف	اختلاف میانگین	P-value	t	درجه آزادی	آزمون برای واریانسها		قبول فرض برابری واریانسها	نوع مدارک مورد استناد
					P-value	F		
حد بالا	حد پایین							
۱۰۶۳۴ /	۱۶۸۴۵ - /	۰۳۱۰۶ - /	۶۵۶ /	۴۴۵ - /	۲۲۸	۳۹۹ /	۷۱۳	قبول فرض برابری واریانسها
۱۰۸۰۸ /	۱۷۰۱۹ - /	۰۳۱۰۶ - /	۶۵۹ /	۴۴۲ - /	۱۲۶/۳۴۶			رد فرض برابری واریانسها

یافته‌ها نشان می‌دهد P-value حاصل از قبول برابری واریانسها برابر است با ۳۹۹/ که از سطح آلفای مورد بررسی ما (۰۵) بزرگتر می‌باشد. بنابراین، از نظر آماری، بین میزان اشتباهات صورت گرفته در استنادها بر حسب نوع مدارک مورد استناد اختلاف معناداری وجود ندارد. به عبارتی، نوع مدرک در میزان اشتباه به آن تأثیری ندارد.

۳. آیا زبان مدارک مورد استناد (فارسی و لاتین) بر میزان اشتباهات صورت گرفته در استنادها مؤثر است؟

به منظور پاسخگویی به این سؤال پژوهش نیز میزان اشتباهات صورت گرفته در کتابها و مقاله‌های لاتین با یکدیگر (۹۱=۸۲+۹) و کتابها و مقاله‌های فارسی (۵۳=۲۰+۳۳) نیز با یکدیگر، جمع گردید. در این بخش نیز، به منظور تبدیل داده‌های غیر پارامتریک به پارامتریک، به هر استناد اشتباه نمره ۱ داده شد؛ بدین معنا که نمره ۹۱ برای مجموع منابع لاتین و نمره ۵۳ برای مجموع منابع فارسی در نظر گرفته شد. سپس با استفاده از نرم افزار SPSS و با نمره‌های اختصاص داده شده به هر نوع از مدارک و همچنین میزان حجم نمونه هر یک از انواع مدارک (منابع فارسی = ۸۹ و منابع لاتین = ۱۴۱) میانگین هر یک محاسبه گردید. بدین ترتیب، برای

منابع فارسی میانگین ۵۹۵/ (۸۹ ± ۵۳) و برای منابع لاتین میانگین ۶۴۵/ (۹۱ ± ۹۱) به دست آمد. مقایسه میانگین‌های به دست آمده مشخص می‌سازد نویسندگان مقاله‌ها در استناد به منابع لاتین اشتباه بیشتری دارند، اما به منظور بررسی معنادار بودن تفاوت در میانگین‌های به دست آمده با استفاده از آزمون t نمونه‌های مستقل به مقایسه آنها پرداخته شد که نتایج حاصل در جدول شماره ۷ ارائه شده است.

جدول ۷. آزمون معنادار بودن تفاوت

در میانگین اشتباهات صورت گرفته در ارجاعها بر حسب زبان مدارک n = ۲۳۰

فاصله اطمینان ۹۵٪ برای وجود اختلاف	اختلاف میانگین		P-value	t	درجه آزادی	آزمون برای واریانسها			نوع مدارک مورد استناد
	حد بالا	حد پایین				P-value	F		
-/۱۹۰۸۱	/۰۶۸۵۷	/۰۶۱۱۲	/۳۵۴	-/۹۲۹	۲۲۸	/۰۸۸	۲/۹۳۳	قبول فرض برابری واریانسها	
-/۱۹۱۹۲	/۰۶۹۶۸	/۰۶۶۲۹	/۳۵۸	-/۹۲۲	۱۸۲/۷۹۹			رد فرض برابری واریانسها	

یافته‌های جدول بالا نشان می‌دهد P-Value به دست آمده (۰/۸۸) از ۰/۰۵ بزرگتر است. بنابراین، در سطح اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت که نوع زبان مدارک مورد استناد، بر میزان اشتباه تأثیری ندارد.

نتایج پژوهش

پژوهش علمی، اقدامی مشارکتی و جمعی است که به منظور اطمینان از گسترش پایبندی و وفاداری علمی، بر درستی اطلاعات مستند شده تکیه دارد. پژوهشی که به درستی منتشر شده باشد، راهی را به سمت فرایند ارتباط علمی فراهم می‌سازد؛ برعکس، پژوهشی که اطلاعات اشتباه را اشاعه دهد نه تنها مانع ترویج علم

می‌گردد، بلکه سالها زمان می‌برد تا این اطلاعات اشتباه از بین برود (Faunce and Job, ۲۰۰۱).

در پژوهش حاضر سعی گردید تا میزان درستی استنادهای به کار رفته در فصلنامه کتابداری و اطلاع‌رسانی بررسی گردد. نتایج به دست آمده نشان داد ۵۱/۸٪ از استنادهای مقاله‌های لاتین دارای اشتباه می‌باشند. از این میزان ۲۴/۱٪، اشتباهات اساسی (اشتباه در نویسنده، عنوان مقاله و عنوان مجله) بودند (جدول شماره ۲). همچنین نشان داده شد که در ۳۹٪ از استنادهای مقاله‌های مجله‌های فارسی اشتباه وجود دارد. بیشترین میزان اشتباه صورت گرفته توسط نویسندگان مقاله‌ها در شماره مجلد است (جدول شماره ۳). میزان اشتباهات در استناد به کتابها نیز بررسی شد و نتایج نشان داد که در ۲۸/۵٪ از استنادها به کتابهای لاتین و در ۴۸٪ از استنادهای کتابهای فارسی اشتباه وجود داشته است (جدول ۴ و ۵). با نگاهی به تمامی نتایج می‌توان دریافت که به طور میانگین در ۴۱/۸٪ از استنادهای صورت گرفته توسط نویسندگان به منابع مختلف اشتباه وجود دارد که از این میزان ۲۱/۴٪ اشتباهات اساسی هستند. در تمامی پژوهشهای ذکر شده در پیشینه پژوهش، به وجود اشتباه در استنادها اشاره شده است. به طور کلی، دلایل این امر را می‌توان در دو دسته کلی تقسیم بندی نمود: ۱- عوامل مرتبط با نویسنده و ۲- عوامل مرتبط با مجله. برخی از دلایل مرتبط با نویسنده را می‌توان کم توجهی نویسنده به جزئیات استنادها، تعجیل در فرایند نگارش مقاله، اخذ استناد از مراجع غیر معتبر، اشتباهات نگارشی و ... دانست. عوامل مرتبط با مجله را نیز می‌توان نداشتن خط مشی مدوّن در این زمینه برشمرد.

مسئله دیگری که در این پژوهش بررسی گردید، تأثیر نوع مدارک مورد استناد (مقاله و کتاب) بر میزان اشتباهات صورت گرفته در استنادها بود. نتایج

پژوهش نشان داد بین میزان اشتباهات صورت گرفته در استنادها بر حسب نوع مدارک مورد استناد اختلاف معناداری وجود ندارد. به عبارتی، نوع مدرک در میزان استناد اشتباه به آن تأثیری ندارد (جدول شماره ۶). همچنین، مقایسه میانگین‌های به دست آمده نشان داد نویسندگان مقاله‌ها در استناد به منابع لاتین اشتباه بیشتری دارند که شاید بتوان تسلط نداشتن بر زبان انگلیسی و مشکلات تایپ و نگارش آن را برخی از دلایل آن دانست. اما آزمون میانگین استناد به منابع فارسی و لاتین نشان داد که در سطح اطمینان ۹۵٪ می‌توان گفت نوع زبان مدارک مورد استناد، بر میزان اشتباه تأثیری ندارد (جدول شماره ۷).

در هر صورت، میزان وجود اشتباه در استنادهای مجله‌های علمی مشکلی است که باید برای آن راه‌های مناسبی ارائه شود تا شاهد کاهش میزان اشتباهات باشیم. محققان چندی در پژوهش‌های خود پیشنهادهایی را برای بهبود درستی استنادها ارائه نموده‌اند. به منظور حل و یا کاهش مشکل اشتباهات استنادی، راه‌حلهای زیر می‌تواند مفید باشد:

- همکاری مشترک بین نویسندگان، ویراستاران و داوران
- ارزیابی و بررسی بخشی از استنادهای مقاله‌ها به عنوان بخشی از فرایند پذیرش مقاله‌ها
- محدود نمودن شمار ارجاعها در مقاله‌های پذیرفته شده
- قرار دادن صفحه اول هر مقاله مورد ارجاع در بسته ارسالی نویسندگان برای پذیرش مقاله‌ها
- استفاده از نرم افزارهای ارجاع مانند نرم افزار Endnotes.

«فورمن و کریچهوف»^۱ (۱۹۸۷)، نیز پیشنهاد می‌کنند نویسندگان اطلاعات مراجع را با منبع اصلی مطابقت دهند و نسخه‌های ابتدایی نوشتار خود را کنترل کنند تا مطمئن شوند هیچ اشتباهی در اسنادهای مقاله آنها وجود ندارد. «گلدبرگ و دیگران»^۲ (۱۹۹۳) نیز راه حل مشابهی ارائه نموده‌اند و آن این است که ویراستاران مجله‌ها مطمئن شوند ارجاعها منطبق با منبع اصلی باشد و نویسندگان مقاله‌ها را موظف و مکلف به امضای مدرکی دال بر تأیید این مطلب نمایند.

بنابراین، استفاده از یک یا چند ترکیب مختلف از راه‌حلهای فوق می‌تواند میزان اشتباهات صورت گرفته در اسنادهای یک مجله را به نحو محسوسی کاهش دهد. به عنوان مثال، مجله *Canadian Journal of Anesthesia* پس از بررسی اسنادهای خود و درک این مطلب که بیش از نیمی از اسنادهای آن دارای اشتباه است، با تغییر خط مشی خود و اعلام اینکه مقاله‌های پذیرفته شده باید صفحه نخست منبع مورد استناد خود را به مقاله تألیفی ضمیمه نمایند، توانست میزان اشتباهات خود را از ۶۹٪ به ۱۳٪ کاهش دهد (Bevan & Purkis, ۱۹۹۵).

منابع

- مؤمنی، منصور و علی فعال قیومی (۱۳۸۶). تحلیل‌های آماری با استفاده از SPSS. تهران: کتاب‌نو.
- Aronsky, D., J. Ransom, K. Robinson. (۲۰۰۵). Accuracy of references in five biomedical informatics journals. *J. Amer. Medical Informatics Association*, ۱۲(2), 225-228.
- Bevan, D. R., & Purkis, J. M. (۱۹۹۵). Citation errors can be reduced Editorial. *Canadian Journal of Anaesthesia*, ۴۲(۱۱), ۳۶۷-۳۶۹

۱. Foreman & Kirchof.

۲. Goldberg et al.

- Buchan John C; Norris John; Kuper Hannah (۲۰۰۵). Accuracy of referencing in the ophthalmic literature. *American journal of ophthalmology*, ۱۴۰(۶): ۱۱۴۶-۱۱۴۸
- Doms, C. A. (۱۹۸۹). A survey of reference accuracy in five national dental journals. *J. Dental Res.* ۶۸(3), 442-444.
- Eichorn P., A. Yankauer. (۱۹۸۷). Do authors check their references? A survey of accuracy of references in three public health journals. *Amer. J. Public Health.* ۷۸(8), 1011-1012.
- Evans J. T., H. I. Nadjari, S. A. Burchell. (۱۹۹۰). Quotational and reference accuracy in surgical journals: A continuing peer review problem. *J. Amer. Medical Association*, ۲۶۲(10), 1353-۵۴.
- Faunce, Gavin and Soames Job R.F. (۲۰۰۱), "The accuracy of reference lists in five experimental psychology journals", *American Psychologist*, ۵۶(۱۰), ۸۲۹-۸۳۰.
- Fenton, J. E., H. Brazier, A. De Souza, J. P. Hughes, D. P. McShane. (۲۰۰۰). The accuracy of citation and quotation in otolaryngology/head and neck surgery journals. *Clinical Otolaryngology*, ۲۵(۱), ۴۰-۴۴.
- Foreman, M. D., & Kirchhoff, K. T. (۱۹۸۷). Accuracy of references in nursing journals. *Research in Nursing and Health*, ۱۰(۳), ۱۷-۱۸۳.
- Gosling, C. M., M. Cameron, P. F. Gibbons. (۲۰۰۴). Referencing and quotation accuracy in four manual therapy journals. *Manual Therapy*, ۹(۱), 36-40.
- Gupta P, Yadav M, Mohta A, Choudhury P. References in Indian Pediatrics: Authors need to be accurate. *Indian Pediatrics*, ۴۲(۳), ۱۴۰-۱۴۵.
- Hagelin, Joakim(۲۰۰۱). *Accuracy of references in four laboratory animal science journals*. Retrieved August ۸, ۲۰۰۹, from <http://www.uaf.edu/iacuc/documents/Articles/Hagelin%20Ref%20Accuracy%20Article.pdf>
- J. Buchan, J. Norris, H. Kuper(۲۰۰۵). Accuracy of Referencing in the Ophthalmic Literature. *American Journal of Ophthalmology*, Volume ۱۴۰(۶), ۱۱۴۶-۱۱۴۸
- Lukic, I. K., A. Lukic, V. Gluncic, V. Katavic, V. Vucenic, A. Marusic. (۲۰۰۴). Citation and quotation accuracy in three anatomy journals. *Clinical Anatomy*, ۱۷(۷), 534-539.

- Onwuegbuzie, A. J., Waytowich, V. L., & Jiao, Q. G. (۲۰۰۵b). *Citation errors in articles submitted to scholarly journals: The case for Educational and Psychological Measurement*. Retrieved September ۸, ۲۰۰۹, from <http://asstudents.unco.edu/students/AE-Extra/۲۰۰۶/۱۲/Jiao.html>
- Origel, Vargas and G Gómez-Martínez, M A Vargas-Nieto(2001). The accuracy of references in paediatric journals. *Archives of Disease in Childhood*, ۸۵(۶), ۴۹۷-۴۹۸.
- Pandit, I(۱۹۹۳). Citation errors in library literature: a study of five library science journals. *Library & information science research*, ۱۵(۲), pp. ۱۸۵-۱۹۸
- Roach, V. J., T. K. Lau, D. Warwick, N. Kee.(۱۹۹۷). The quality of citations in major international obstetrics and gynecology journals. *Amer. J. Obstetrics and Gynecology*, ۱۷۷(4), 973 –975.
- Schulmeister, L. (۱۹۹۸). Quotation and reference accuracy of three nursing journals. *Image: J. Nursing Scholarship*, ۲۰(2), 143 – ۱۴۷.
- Spivey, Christina A. and Scott E. Wilks(۲۰۰۴). Reference List Accuracy in Social Work Journals. *Research on Social Work Practice*, ۱۴(۲), pp ۲۸۱-۲۸۶.
- Unver, Bayram .et al(۲۰۰۹). Reference accuracy in four rehabilitation journals. *Clinical Rehabilitation*, ۲۳(۸), ۷۴۱ .
- Wright, Malcolm and Scott J Armstrong (۲۰۰۷). *Verification of Citations: Fawly Towers of Knowledge?*. Retrieved August ۱۰, ۲۰۰۹, from: <http://mpa.ub.uni-muenchen.de/۴۱۴۹/>
- Wyles, D. F. (۲۰۰۴). Citation errors in two journals of psychiatry: A Retrospective Analysis. *Behavioral & Social Sciences Librarian*, ۲۲(۲), ۲۷-۵).